

Erindringer fra 1939-1945

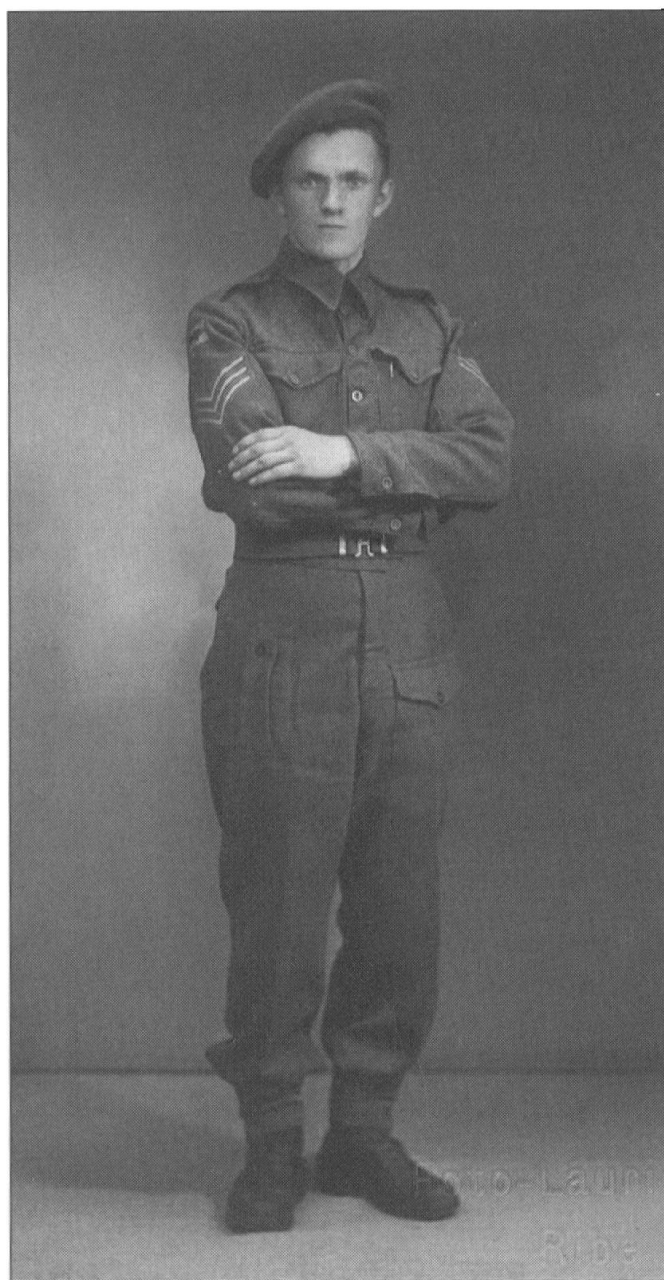
Af Aksel Jensen

Jeg er født på Lausbølgård i den sydlige del af Malt sogn, ca. en kilometer fra Kongeåen og har tilbragt hele min barndom på dette fredfyldte sted, hvorfra vi altid kunne se over til Sønderjylland, som vi også hørte meget om, både hjemme og i skolen. Når de voksne talte om fortiden, fik vi fornemmelsen af, at alt var sket enten før eller efter den store krig 1914-1918.

Det tyske angreb på Polen, den 1. september 1939, en uge efter Hitler-Stalin pagten, kom ikke uventet for folk i det sydlige Jylland. Der var blevet talt og skrevet meget om den tyske oprustning, Hitlers trusler og om besættelsen af Østrig og Tjekkosllovakiet.

De, der huskede den første verdenskrig, gjorde sig ingen illusioner. Jeg lærte jo engelsk og tysk i realskolen og hørte af og til fra tyske radiostationer og Hitlers taler. Det gjorde et meget uhyggeligt indtryk på mig, når Hitler hidsede sig op til det helt store raseri i slutningen af sine taler. Dengang kendte jeg jo ingen mennesker, som blev rasende, så det virkede fremmedartet og frastødende. Jeg forstod det drejede sig om had og hævn og magtbegær. Folkebladet, som vi holdt derhjemme, serverede nyhederne med store overskrifter, men i en afdæmpet og forsigtig form. Danmark skulle være neutral, men alle talte i en bekymret tone om krigen.

Søndag den 3. september 1939 hørte jeg i radioavisen om middagen Chamberlains tale blive transmitteret, hvori han med alvorlig stemme meddelte »Great Britain is now at state of war with Germany«. Jeg kiggede på stueuret, som viste

Aksel Jensen i engelsk uniform, 1945. (Foto i privateje).

12.31, og tænkte, at fra nu af ville verden være anderledes, end den havde været før.

Læreren i Maltbæk Skole, P. Gregersen, som var folketingsmand, fortalte, at i Folketinget var stemningen trykket. I realskolen blev der i historietimerne talt en del om aktuelle begivenheder. I Sønderjylland, hvor så at sige alle voksne med sorg huskede de mange faldne og nøden under krigen, og mindedes Genforeningen med glæde, var man bange for det stærke Nazi-tyskland.

Jeg har tit hørt diskussioner om forsvar og udenrigspolitik. Min far, der var gammel soldat fra Sikringsstyrken og venstremand, ønskede et stærkt forsvar. Hans holdning var national. Nogle var ligeglade. Der var enkelte L.S.-mænd, men ingen nazister på vores egn.

Den 9. april 1940 kom far tidligt om morgenen ind på mit værelse og sagde med en meget bekymret stemme: »Nu er tyskerne gået ind i Danmark«. Vi så den morgen og resten af dagen masser af tyske transportfly flyve utrolig lavt hen over egnen nordpå. I Vejen så jeg tyske motoriserede kolonner gøre holdt ved Kolding-Esbjergvejen. Nogle mennesker var nysgerrige og kunne ikke lade være at glo på de fremmede. Der blev talt meget om kampene ved Søgård, Haderslev og Bredebro, og mange var bitre over, at det danske forsvar var så ringe forberedt og havde fået modstridende ordrer.

Min ældste bror Hans var i Livgarden i København. Han fortalte, at de fik skarp ammunition udleveret og fik ordre til at gøre modstand mod fremmede angribere, men pludselig ordre til ikke at gøre det. Efter kapitulationen var det bittert for både menige og officerer at blive hånet, fordi de ikke havde kæmpet. Han oplevede dog også den stærke nationale stemning, der bl.a. viste sig ved Christan den X's fødselsdag, og som holdt sig ved siden af manges bekymring for hverdagen og frygt for fremtiden.

Hjemme fulgte vi begivenhederne gennem Folkebladet, Nationaltidende, Danmarks Radio og ef-

terhånden mere og mere BBC og senere den illegale presse. Enhver vidste, at aviserne var underkastet censur og fordrejede nyhederne mere eller mindre frivilligt.

I landdistrikterne mærkedes de ændrede tilstande med rationering, mørklægning, censur, stigende arbejdsløshed og fremmede besættelsestropper mindre end i byerne. Der opstod et vist sammenhold omkring foreninger og selskabelighed, begge dele trivedes udmærket under krigen. Vi så sjældent de fremmede og undgik dem helst.

Fars bil blev staldet op på træklodser. Skulle folk ud, måtte de gå, cykle eller køre med hest og vogn. Det havde alle jo prøvet før. Det var en selvfølge, at folk gik, når man skulle på kaffebesøg hos hinanden om aftenen, og at man spændte hesten for vognen, når man skulle på indkøb i Vejen, som regel i brugsforeningen.

En af de første dage i august 1940 spændte far en hest for arbejdsfjedervognen og kørte mig samt en stor gul trækiste med tøj og bøger de tredive kilometer til Ribe, hvor jeg havde fået lov til at blive indmeldt på Latinskolen. Da vi efter et par timers forløb nåede Ribe og kørte igennem Nederdammen og Mellemdammen, hørte vi Dronning Dagmar ligger i Ribe syg fra domkirkens klokkespil. Det gav mig straks en fornemmelse af den gamle bys særlige atmosfære, som jeg kom til at holde meget af i løbet af de tre gode år, jeg tilbragte der. Jeg havde bedt om at komme på Latinskolen, fordi jeg gerne ville læse og lære sprog, og mine forventninger blev bestemt opfyldt. Jeg fik et værelse i et lille hus i Sviegade. Lige overfor boede en landmand, hvis køer spadserede forbi mit vindue hver dag. Det var rart at gå i de krumme gader og slipper med 200-300 år gamle bindingsværkshuse, store blankslidte brosten og storkereder rundt om på hustagene.

Vi havde, efter min mening, fremragende lærere, virkelige personligheder. Lektor Willemoes lærte os at tale ordentligt fransk (Tout ce qui n'est

pas clair n'est pas francais) og fortalte med begejstring om sit elskede Frankrig. Lektor Sandfeld førte mig ind i sprogvidenskabens spændende verden og gav mig enetimer i russisk om lørdagen. Lektor Lund brugte en stor del af historietimerne til at fortælle og diskutere, han var historiker med liv og sjæl. »Det, der står i bøgerne, kan I selv læse«, sagde han engang. Han lærte os at finde årsager og sammenhænge i historien. Lektor Ræbild lærte os at forstå de latinske teksters udsagn om mennesker og begivenheder. Jeg lånte og læste utallige bøger i disse tre år, mest skønlitteratur, deltog i de daglige diskussioner og spadsereture efter skoletid, samt i adskillige meget muntre »fødselsdage«.

Hele byen rystede, når der sprang en mine ude ved kysten og mindede os om krigen. Vi så »de grønne« hver dag og hørte dem synge, »In der Heimat, in der Heimat, da gibt's ein Wiedersehen«. De sang godt, men sangen blev vel brugt til at holde humøret og disciplinen oppe. Det var en uskreven lov, at man ikke talte med dem, og det vakte nogen forargelse, da en ikke særlig køn pige, der gik på skolen, blev »besat af værnemagten«. Hun viste sig ikke mere.

Da jeg opdagede, at nogle af soldaterne var fransktalende luxemburgere, inviterede jeg en af dem med hjem på mit værelse, men måtte passe meget på ikke at blive set. I det sidste skoleår var vi syv elever, der boede på KFUM ved Munketorvet. I festsalen blev der pludselig indkvarteret et tysk kompagni. Nogle af os holdt i fællesskab Svenska Dagbladet og kunne således vise vore tyske naboer kort over østfronten, hvor det netop den vinter så sort ud for tyskerne. Det blev klart for os, at soldaterne havde et stort ønske, nemlig at komme levende hjem. Blandt dem, jeg talte med, var der kun en eneste nazist, en stor naiv fyr, der tålmodigt forklarede mig, hvordan Hitlers storgermanske rige skulle indrettes efter sejren. En skønne dag kom general von Hanneken på inspektion,

og alle logerende blev smidt ud med to dages varsel. Han ville ikke have noget »maskepi med danskerne«, blev der sagt, og vi måtte finde værelser rundt om i byen.

Jeg husker, at der i de første krigsår blev holdt »alsang« på pladsen foran politistationen ved domkirken. Der blev sunget velkendte fædrelands-sange og salmer, og jeg fandt det egentlig ganske hyggeligt. Hjemmefra var jeg jo vant til, at der blev sunget, både ved festlige og ved sørgelige lejligheder. Den samme borgmester, rektor Willumsen, plejede hver gang han holdt en tale, at nævne »disse for vort fædreland så mørke tider« osv., hvilket vi fandt temmelig opstyltet.

Vores klasse, matematikere og sproglige, bestod af ialt 17 elever, som havde dansk, historie, fransk, oldtidskundskab og gymnastik sammen og var delt i de øvrige fag. Efter studentereksamen kørte vi rundt i byen i en hestetrukken vogn, fik en drink i de forskellige hjem og deltog derefter i de traditionelle fester med sange, dans, lidt spiritus og megen morskab. Vi kom fra hele det sydvestlige Jylland og spredtes bagefter for alle vinde. Der var et godt kammeratskab i klassen, og det består stadig. I de første år mødtes vi af og til til sammenskudsgilde og siden til jubilæum hvert femte år. I år mødtes vi til skolens 850-års fest.

Den første sommerferie efter eksamen var jeg karl på min bror Hans's gård i Raade på Haderslev Næs, en lille landsby hvor alle kendte hinanden og snakkede med naboerne så tit som muligt. Arbejdsdagen var ti timer. Vi fik ryddet op på den forsømte gård, og jeg blev kendt med den lille sønderjyske landsby og egnens velklingende dialekt. Fra marken, hvor jeg hakkede roer, kunne man se over til Fyn og Als ud over Lillebælt. Om aftenen kunne vi se ildskæret fra det brændende Hamborg, og om dagen røgskyer i syd. Gennem B.B.C. hørte vi om bombeangrebene. Vi tænkte, at nu blev Nazityskland knust, men vi havde ikke fantasi til at forestille os rædslerne ved sådanne angreb. Der

blev talt meget om den invasion, der ventedes på Jyllands vestkyst eller i Frankrig. Alle vidste, at det måtte komme. I Raade var alle dansksindede. Da en pige fra en naboejendom giftede sig med en ung mand af hjemmetysk slægt, måtte der ikke komme Dannebrog på bordet, hvilket var uhørt i Sønderjylland og bittert for den danske familie.

Efter den 29. august skulle man have tysk passeseddel for at rejse i Danmark. Det fik jeg i Ribe, og tog så til Århus for at studere, men fandt universitetet lukket på ubestemt tid. Efter nogle dages venten pakkede jeg min kuffert og rejste til København, som jeg dengang intet kendte til, fandt et værelse i Nørregade og lod mig indskrive som studerende. Universitetet var meget spændende og kaotisk, og jeg var videbegærlig og upraktisk og fulgte med glæde alle de forelæsninger og øvelser, der interesserede mig: Filosofi og psykologi hos professor Jørgen Jørgensen, hos hvem jeg bestod det dengang krævende filosofikum, samtidig med, at jeg fulgte fransk hos Hyllested, russisk hos professor Karlgren, litauisk og lingvistik hos professor Hjelmslev og gotisk hos professor Hammerich og oldhøjtysk hos P. Jørgensen osv.

Andre højdepunkter i tilværelsen var det daglige måltid i »Kannibalkøkkenet« (til 95 øre senere 1.25 kr.), hvor man mødte bekendte og mange mærkelige mennesker, samt mine Ribe-kammeraters lejlighedsvis sammenskudsgilder, som varede fra kl. otte om aftenen til næste morgen, når der var udgangsforbud. Alle bidrog til gilderne, hvor vi sang, drak (lidt!) og dansede af hjertens lyst. Jeg var også medlem af Studenterforeningen og forsømte sjældent de ugentlige foredrag og diskussioner om aktuelle emner, hvor man hørte markante politiske personligheder og kendte kunstnere.

Byen var mørklagt, og der hørtes tit skud og eksplosioner om natten. Gennem de illegale blade var man underrettet om, hvad der foregik i Danmark og andre steder.

Den 19. september 1944 bankede garderobedamen på døren til filologisk laboratorium og sagde: »Universitetet lukker«. Vi hørte den falske luftalarm og fik at vide, at politiet var overrumplet og i fangenskab. »Nu får vi norske tilstande«, hørte jeg én sige.

De studerende spredtes for alle vinde, dyrkede selvstudium eller tog et job. Jeg rejste hjem til Jylland, boede hjemme og hjalp med høstarbejde og tærskning forskellige steder og tjente lidt ved det. På den tid var der rationering, sortbørs, mørklægning og tyske tropper alle vegne. Vi så og hørte tit de allierede bombeflyvere komme i stor højde, og B.B.C. meddelte bagefter, hvor de havde angrebet og hvor store tab de havde haft.

På den tid var der mange tusinde russiske krigsfanger stuvet sammen i vest- og sønderjyske skoler, forsamlingshuse, hoteller o.l. De skulle bl.a. grave en pansergrav tværs gennem det nordlige Sønderjylland, så at værnemagten der kunne standse en forventet invasion på den jyske vestkyst. Fangerne var under tysk kommando, lasede og desillusionerede, boede primitivt og sov og spiste på gulvet. De havde haft valget mellem at sulte ihjel i store fangelejlre under åben himmel eller arbejde for tyskerne. Nogle af dem kom ud på gårdene om aftenen. De ville gerne hjælpe og snakke med os, jeg fik meget at vide om deres familie og hjemland. De håbede at komme levende hjem, blev flyttet fra sted til sted og arbejdede så lidt som muligt. Efter befrielsen blev de samlet i Blåvands-huklejlren og derfra sendt tilbage til Sovjet.

Min bror Jens gik dengang på Landbohøjskolen, der også var lukket efter 29. august. Vi besluttede at melde os ind på Askov Højskole vinteren 1944-1945, som vi kunne nå, selv om vi boede hjemme. Der var ca. 300 elever, meget forskellige mennesker. Alle fulgte foredragene ellers var alle fag valgfri. Jeg husker særlig forstander Arnfreds meget interessante foredrag om psykologi og astronomi. Han havde en enestående og alsidig viden om

talrige emner og forklarede de svære ting roligt og grundigt. Endvidere Juul-Andersens kyndige og meget engagerede gennemgang af moderne historie og J. Bøghs gennemgang af Dostojevskis forfatterskab. I små grupper diskuterede vi alt mellem himmel og jord. En af mine Ribe-kammerater, Knud Frederiksen, blev elev på skolen under dæknavnet Arne Poulsen, medens han var »under jorden«, fordi hans gruppe i Ribe var revet op. Eleverne i Askov boede i forskellige huse med en lærer i hvert hus, undtagen i Fengers Hus. I dette hus havde Arnfred udelukkende anbragt modstandsfolk, som var under jorden. Ingen af dem kendte hinanden i forvejen, de røbede sig ikke for hinanden, men betragtede tværtimod hinanden med nogen skepsis. Det var meget modigt af Arnfred at tage ansvaret for dette farlige arrangement, en eneste tysk razzia ville have kostet menneskeliv. Jeg har stadig forbindelse med en af beboerne af Fengers Hus, fhv. politikommissær Selmer Krogh i Virum, dengang K. Friis Møller. Han boede i mit hjem i de sidste dage før 5. maj.

I marts 1945 blev højskolen lukket, beslaglagt af værnemagten til feltlazaret, og der kom over 1.000 invalider, syge og flygtninge østfra til byen. En del børn og invalider døde på lazarettet. De døde blev anbragt i Fengers Hus og begravet på Askovs kirkegård.

To af beboerne i Fengers Hus blev dræbt ved Skodborghus, på vej til en sabotageaktion ved Anst. De blev begravet i Askov skov, hvor der efter befrielsen blev sat mindsten for dem.

I løbet af vinteren havde jeg flere gange talt med en jævnaldrende nabosøn og kammerat Frede Melvang Hansen fra Melvanggård i Askov. Han har fortalt mig, at jeg præsenterede ham for to ukendte personer, og at dette førte til oprettelse af vor modtagegruppe. Den ene af dem var Helge Iversen, som senere blev fanget og skudt i Ryvangen. Han vidste, at Gestapo var på sporet af ham, da han besøgte os i Askov.

Gruppen mødtes en aften på Melvanggård og blev udstyret med stenguns og revolvere. Jeg fik en »elefantpistol«, dvs. en 11,9 mm Colt, den sværeste dengang anvendte kaliber. Gruppens leder var »Bach«, som havde været sabotør i Ålborg og flere gange havde været med til at tage imod våbenedkastninger. Da Gestapo kom på sporet af ham, sendte Toldstrup (som organiserede alle luftbårne våbenforsendelser til Jylland) ham til Syddjylland for at finde egnede nedkastningspladser i region 3. Vi afholdt enkelte skydeøvelser på øde steder, og fik at vide, at vi skulle holde os klar. Man regnede med muligheden af en allieret landgang på Vestkysten eller fremrykning sydfra, samtidig med nedkastning af faldskærmstropper, ligesom i Frankrig.

Bagefter ved vi, at den allierede overkommando SHAEF allerede i marts 1945 havde besluttet en indmarch i Danmark sydfra af 21. armégruppe under Montgomerys kommando, efter forudgående nedkastning af »Jedburg-teams«, tremandsgrupper, der skulle forberede indrykningen og samarbejdet med modstandsgrupperne¹. Denne ordre, Operationsbefaling nr. 2, skulle træde i kraft, hvis Tyskland ikke kapitulerede og medførte, at hver region straks blev en uafhængig enhed, direkte under allieret kommando². Dette vidste vi naturligvis intet om, heller ikke nedkastningschefen.

Om aftenen den 23. april hørte Bach i BBCs nyhedsudsendelse »en hilsen til Emil«, hvilket var koden til vores plads. Vi fik så besked om at samles på den sydligste af Melvanggårds marker, midt imellem Lausbølgård og Kelddal. Kun Bach kendte koden. Da gruppen var samlet, blev der sat bevæbnede vagter ved alle markens udkanter, og fire mand, deriblandt Søren Andersen, Frede og jeg, blev stillet i en række øst-vest, forsynede med stavlygter, »ledelys«. Vinkelret på den yderste stod Bach med sin signallygte. Vi tændte lygterne, og Bach morsede bogstavet k, altså -.-. Jeg husker, at medens vi ventede sagde Frede til mig: »Her står

vi, Montgomerys små soldater«. Medens lygterne lyste og Bach morsede, så vi pludselig en firemotorers Lancaster flyve lavt og hurtigt hen mod os vestfra, og tolv store blå faldskærme med containere dalede ned på marken tæt ved os. Agterskytten blinkede - og væk var den.

Vi samlede hurtigst muligt faldskærmene sammen og slæbte containerne, der hver vejede ca. 200 kg, hen i en fordybning på marken og dækkede dem og faldskærmene med gammel halm. En container var uheldigvis faldet ned i Kelddals have. Ejeren kom frem i nattøj, og en af vagterne, en bornholmer, løb hen og rettede sin pistol mod ham og forklarede ham, at han ville blive skudt, hvis han fortalte noget. Husmanden troede, der var dallet udenlandske faldskærmsjægere ned!

Næste dag gik Frederik Melvang intetanende hen over sin mark og satte en tændstik til halmdynge, men Frede så det og fik meget hurtigt ilden slukket og forklarede sin far, hvad der lå under halmen. Samme dag gemte vi containerne, dels i Melvanggårds hestestald og i tærskværket i laden og dels på loftet over Højbjerggårds hønsehus og under gulvet i kalvehuset samme sted, samt på Bøgehøj øst for Askov skov.

De følgende aftener og nætter pakkede vi tingene ud. Der var stenguns, enfieldgeværer, maskingeværer, revolvere, bazookaer, granater - »æg« - og plastisk sprængstof - P2 - med fransk brugsanvisning, som jeg oversatte. Alle våben var smurt grundigt ind i fedt, så det tog lang tid at tørre fedtlaget af. Tre af os sad en halv nat i laden og satte detonatorer i alle håndgranaterne, så de var klar til brug. Godt at vi ikke fumlede eller rystede på hænderne!

Faldskærmene bestemte vi os, ret uforsigtigt, til at beholde, så der blev en til hver, der ville have én, det var jo dejlig blå silke.

Våbnene blev i de følgende dage fordelt til forskellige grupper i omegnen. Til kørselen lånte Frede heste hos Svend Jepsen, Grønvangsgård, for ik-

ke at blive genkendt. Et læs til Højvangsgård var dækket med hø. Smeden i Maltbæk undrede sig over, at det læs hø var så tungt for hestene at trække op ad bakken foran smedjen. Et læs til Vejen var dækket med roer.

Vi ved nu, at Højland Christensen var chef for modstandsgrupperne i region 3 (Syddjylland). Hovedkvarteret var først i Kolding, derpå Vejen, så i Askov og til sidst i Brørup. Bach har mødt regionsledelsen - Højland Christensen, Jens Kruse og Dons Christensen - enkelte gange i præstegården i Askov. Højland Christensen boede et stykke tid hos lærer Joensen på Skibelund pavillon. Af sikkerhedsmæssige grunde foregik et af Bachs møder med ham på gaden i Rødding.

Bach har bagefter fortalt, at en mark ved den sydlige udkant af Estrup skov var udset til at være nedkastningsplads for en eller flere af de tremandsgrupper - Jedburgh-teams - der skulle komme før den planlagte allierede indrykning sydfra, altså tæt ved det midlertidige hovedkvarter.

Modtageholdet bestod af følgende:

»Bach« (stud.jur. Jørgen Hesseldahl fra Århus), nedkastningsleder, boede på Melvangsgård.

Frede Melvang, landmand, Melvangsgård, Askov.

Søren Andersen, landmand, Højbjerggård, Maltbæk.

Niels Ebbesen, telegrafist, Sønderkov Mølle.

Ruben Lindberg, mekaniker, Askov.

Fritz Lerche-Thomsen, gymnasieelev, Ribe.

»Kaj«, kommis, fra Lolland.

Rohman, tømrer, fra Ladelund.

Olander, maskinsmed, fra Brørup.

Hansen, cykelhandler, fra Brørup.

Boysen, tømrer, fra Brørup.

Weiiis, fra Brørup.

Peter Jensen, pelshandler,

og hans søn Aksel Jensen, student, fra Lausbølgård, Askov mark.

Den 4. maj om aftenen gjorde jeg et kort besøg hos Søren Andersen i hans hjem, Højbjerggård. Jeg husker en polsk desertør, der gemte sig på gården, sagde til mig til sidst: »De vil aldrig give sig, de vil kæmpe lige til det sidste«. Han gik rundt med en håndgranat i lommen. »De får mig ikke levende«, sagde han.

Da jeg kom hjem, hørte jeg BBCs meddelelse om kapitulationen. Der blev straks lys i vinduerne og flaget alle vegne næste dag.

Region 3 overtog straks vagten ved grænsen og andre bevogtningsopgaver. En del af vor gruppe kom til grænsen ved Højer, og andre, deriblandt jeg, kom til Fårhuslejren, hvor to kompagnier fra region 3 bevogtede de ca. 3.000 internerede. Lejrchefen, kaptajn Digman, modtog os med en lille velkomsttale og sluttede: »Fangerne skal behandles koldt, møgkoldt - jeg ved, hvordan den ost skal skæres, jeg har selv været fange her i lejren!«.

Der var en særlig afdeling for farlige fanger og masse mordere - et uhyggeligt syn. Da en af dem en dag blev hentet af de belgiske soldater, var han bleg af skræk. En dag så jeg det danske nazipartis topfigurer mødes bag pigtråden: Fritz Clausen, dyrlæge Møller, Asmus von der Heide. De hilste tavse på hinanden.

Jeg har overværet enkelte arrestationer og synes bagefter, vi kan være glade for, at det meget omtalte opgør, »de lange knives nat«, aldrig kom. Disciplinen holdt. Der var strenge ordrer til ikke at begå selvtægt.

De britiske styrker rykkede ind i Sønderjylland under endeløs jubel, og de tyske soldater gik trætte mod grænsen, enkeltvis eller i flok, ingen forstyrrede dem.

Opholdet i Fårhuslejren blev kort. En skønne dag ankom et kompagni af den danske brigade, som nu stod ret for os for at afløse. Jeg genkendte blandt dem et par af mine skolekammerater fra Ribe, som jeg havde vinket farvel til i København, da de var på vej til Sverige. Marinus Karl fra Rømø

havde overnattet hos mig. Brigaden overtog efterhånden vagten, både ved grænsen og i Fårhuslejren.

Et par dage efter kom der en henvendelse til lejrchefen fra den britiske styrke, som bevogtede grænsen ved Kruså, »Northumberland Fusiliers«, om at de manglede en tolk. Det tøvede jeg ikke med at melde mig til. Efter en orienterende samtale med en britisk major blev jeg antaget, blev uden videre sergent og blev indkvarteret på en kaserne i Harreslee ved Flensborg, den gamle brandværnsskole i Harresleefeld. I det følgende halve år deltog jeg i mange forhør, arrestationer, razziaer og manøvrer. Officerer, sergenter og menige boede og spiste hver for sig. De menige tiltalte os med »Sir«, og vi tiltalte officererne med »Sir«. Atmosfæren i sergentmessen var venlig og bramfri. Alle var hjælpsomme og opførte sig som gentlemen. De havde gjort tjeneste i mindst syv år, nogle i ca. 20 år. De ældste havde været i Østen og alle havde kæmpet i Afrika, Frankrig, Belgien og Tyskland, og havde set mange kammerater dø på slagmarkerne, men det talte de næsten aldrig om. Tonen var fornøjelig og fredelig, man hørte aldrig skændrier eller grovheder. Der serveredes te, altid

Aksel Jensen står bag den engelske jeep. Den sorte tyr og tallet 63 er betegnelsen for divisionen »11th Armoured Division« (elvte panserdivision). (Foto i privateje).

En afdeling tyskere er lige blevet afvæbnet inden de forlader Danmark. På denne måde blev der samlet i tusindvis af geværer og pistoler sammen. (Foto: Eshjerg Byhistoriske Arkiv, B 22145).

stærk sød te med mælk i, seks gange daglig, nemlig morgen, formiddag, middag, eftermiddag, aften og sent om aftenen, og så gik snakken. Officererne havde deres egen messe og holdt en naturlig, ikke ubehagelig, afstand. Man stod ret og gjorde honnør med håndfladen fremad, når man henvendte sig til en officer.

En gang om ugen kom den lokale borgmester, for Harreslee-Wassersleben til samtale med kaptajn Cole og mig. Vi sad ned, og borgmesteren stod op. Han var meget samarbejdsvillig, men da det blev opdaget, at han var gammel nazist, blev han skiftet ud med en anden.

Når der holdtes forhør tog alle huen af, og den anklagede skulle lægge hånden på Bibelen og sværge - »I swear by God the Almighty to tell the

truth, the whole truth and nothing but the truth«, hvorpå jeg oversatte til tysk: »Ich schwöre bei Gott dem Allmächtigen die Wahrheit zu sagen, die ganze Wahrheit und nichts als die Wahrheit«. Sådan foregik det efter den militære retspleje. Engang forhørte vi en dansk SS-mand, som begyndte på en lang forklaring om forholdene i Danmark, hvad kaptajnen afbrød med et barsk »shut up« og sendte ham til grænsen, hvor det danske politi ville modtage ham.

En dag, da jeg var i Kruså, så jeg et SS-kompagni blive afvæbnet af de danske brigadesoldater. SS'erne var blege af skræk og kommanderet til at løbe med hænderne i vejret, medens officererne blev sat til at samle gamle tæpper sammen. De måtte aflevere alt, også armbåndsure. SS'erne var

meget forhadte i alle besatte lande på grund af deres ufattelige forbrydelser. Værnemagtssoldaterne fik en anstændig behandling, ingen generede dem.

Alt i Tyskland var kaos efter sammenbruddet. Der var millioner af flygtninge østfra, folk sultede, børn tiggede, sortbørshandel blomstrede, prostitutionen ligeså. Mange solgte deres smykker eller deres krop for at skaffe sig mad eller cigaretter.

Året 1945 er meget træffende kaldt »das Jahr 0«. I de første par måneder efter kapitulationen var det strengt forbudt at omgås civile, og man skulle være bevæbnet, helst med revolver, når man gik ud. Jeg besøgte dog af og til min gamle ven fra København, bibliotekar Poul Kürstein, som nu var ansat på Flensborghus. På gaden måtte vi gå nogle skridt fra hinanden. Da forbudet med »fratting« (civile bekendtskaber) blev ophævet, varede det ikke længe, før mange soldater havde lokale venner, men ægteskaber holdt ikke. Forskellen mellem nationerne var for stor.

Kürstein var et højt begavet og humoristisk menneske, en fin kender af Sydslesvigs historie, og gennem ham lærte jeg mange interessante mennesker at kende. Vi mødtes tit på Flensborghus og i Borgerforeningen, som var det danske mindretals mødesteder, samt til små sammenkomster på Flensborg Avis på Nørretorv, hvor der foruden Kürstein deltog journalist J. N. Jensen, bibliotekar Momsen, lærer Futtrup, lærer Frøslev og enkelte andre. Formålet var simpelthen at udveksle nyheder og tanker, da grænsen var lukket. Jeg har også bragt danske breve over grænsen, som derved undgik at blive forsinket af censuren.

Mindretallet, som dengang udgjorde over halvdelen af den indfødte befolkning i Flensborg og omegn, blev igen et mindretal på grund af den uhyre tilstrømning af flygtninge østfra. Det vakte bitter skuffelse hos danskerne, da statsminister Buhl erklærede, at grænsen ligger fast, og hos den britiske militærregering var der kun lidt forståelse for mindretallets problemer. Det varede længe, før

de fik lov til at danne et parti, SSW og bygge nye danske skoler og børnehaver. De fattige materielle kår, mangel på alt: Tøj, mad, boliger o.s.v. betød, at mindretallet delte kår med hele det tyske folk, og samtidig sørgede over de faldne og de savnede. Den ret skrappe censur ramte både presse og brevforbindelse til udlandet. Meningen med censuren var nok at standse udemokratiske tendenser, men den generede også Flensborg Avis. Det skyldtes nok ikke ond vilje eller fordomme hos militæret, men ganske simpelt uvidenhed, samt selskabelige forbindelser med aristokratiet i Slesvig-Holsten.

Jeg talte flere gange med lærer og forfatter N. Bøgh Andersen om dette. Han var lige kommet hjem fra krigsfangenskab i England og var skuffet over militærregeringens ringe forståelse for danskheden, men som tolk måtte jeg konstatere, at der var ingen, hverken blandt officerer, sergenter eller menige, der kunne tale eller forstå tysk eller kendte noget til Tyskland eller Danmark. Alle tolke og forbindelsesofficerer kom fra allierede nationer.

Med tiden lærte mange dog at gøre sig forståelige på tysk. En dag var jeg i Neumünster og Hamborg og så da for første gang totalt udbombede byer. I Hamborg fik jeg tid til gå en tur. Det hele lignede et månelandsskab, det var svært at orientere sig i de øde gader mellem de sammenstyrtede og nedbrændte huse. Jeg fandt Michelkirken, hvis klokke var styrtet ned og lå i det udbrændte kirkerum. Da jeg lidt senere standsede lige foran Chilehaus i Hamborgs centrum, konstaterede jeg, at jeg ikke kunne se et eneste menneske. Alt var forladt, og allevegne mærkede man den sødlige vample lugt af rådne lig fra de udbrændte huse.

I begyndelsen af august 1945 overværede jeg Montgomery's besøg hos elvte panserdivision i Slesvig. Den havde været med ham i den nordafrikanske ørken, i Normandiet, Belgien, Rhinlandet og op til Østersøen, som de nåede den 2. maj, nogle timer før russerne. Ved den lejlighed uddelte han

En dansk soldat sammen med en engelsk soldat i nærheden af den dansk/tyske grænse i dagene efter den tyske kapitulation 1945. (Foto: Eshjerg Byhistoriske Arkiv, B 10384).

ordener til officerer, sergenter og menige, som havde udmærket sig under kampene. De blev kaldt frem enkeltvis og »Monty« havde en bemærkning til hver enkelt, idet han satte ordenen på deres venstre brystside. Bagefter holdt han en tale om den aktuelle situation og om Potsdammødet, mellem Churchill, Truman og Stalin, som han kom direkte fra. Han var imponeret af Stalins hurtige opfattelsesevne, og omtalte både U.S.A. og Sovjetunionen positivt. Montgomery var en hård chef, men soldaterne vidste de kunne stole på ham.

Hjemsendelsen - »demobilization« - af de væbnede styrker begyndte kort efter kapitulationen. De ældste årgange blev først hjemsendt. Af

og til så man en meddelelse på kasernens opslags-tavle: »Menig N.N. vil blive hjemsendt ...«. Altid med navn og dato og tilsvarende meddelelser for sergenter og officerer. »Back to civy street« hed det, og til sidst »We wish him good luck!«. I messen blev der festet om aftenen med muntre sange og betydelige mængder af øl og whisky, meninger og sentimentalitet. Alle glædede sig, men for nogle blev det nok enden på »the best years of their lives«. Det kunne være svært at vænne sig til hverdagen og familien, og for manges vedkommende et nyt job eller omskoling.

Det gik hurtigt op for os, at ikke blot de besatte landes folk var krigens ofre, men også det tyske

folk, især de ældste og de mindste, og de mange invalider og flygtninge og i høj grad de mange millioner af nu befriede slavearbejdere og krigsfanger, flest fra Østeuropa. Disse deporterede »displaced persons« blev anbragt i særlige lejre, indtil de kunne rejse hjem eller udvandre. Jeg besøgte tit den polske lejr i Flensborg, hvor der var »Zabawa« (underholdning) hver onsdag, og det var pragtfuldt at opleve, hvordan polakkerne nød at synge og danse, selv om de havde mistet alt og ikke vidste, om de havde noget at vende hjem til. Et par gange har jeg samlet en forskræmt og taknemmelig polsk slavearbejder op og bragt ham til lejren.

Ved flådestationen Mürwik fandtes en meget stor russisk D.P. lejr. En aften besluttede Kürstein og jeg at besøge russerne. De troede muligvis, at jeg var en betydelig person, så de stillede et seksmands orkester op og opførte sibiriske folkedanse for os. Bagefter serverede de vodka i ølglas. Russerne tømte uden at vakle det ene glas efter det andet og spiste store humpler brød dertil, så det gjorde vi også. Sidst på aftenen takkede vi hjerteligt for gæstfriheden og forlod lejren lidt påvirkede, men glade for en fornøjelig aften.

En aften var jeg inviteret til fest hos Franz Winger, vært i Borgerforeningen. Folk trængte til at more sig efter krigen. Franz havde mistet det ene ben i Rusland, men ikke humøret. Han gjorde en stor indsats for de danske i Flensborg. Da festen begyndte stod der en spand punch midt på gulvet, den tømte vi under sang og dans, og stemningen blev høj. Der var stadig udgangsforbud om natten. Midt under larmen dundrede det på døren. Der stod to »red caps« - altså militærpolitiet - som ville undersøge, hvad her var på færde. Vi inviterede dem med til festen, som endte med, at vi legede »to mand frem for en enke« med militærpolitiet i den lyse morgen, og to af festdeltagerne blev forlovede i nattens løb - dog kun kort tid.

Alle familier havde mistet nogen eller lidt tab. De, der havde troet på nazismen, var desillusionere-

rede eller passive. Jeg mødte engang en fransk forbindelsesofficer, som nærede et glødende had til alt tysk. Denne holdning var forståelig, men man indså efterhånden, at krigen i høj grad havde ramt de uskyldige. De magre, sultende børn kunne jo umuligt være skyld i noget.

Under en manøvre stod jeg en dag udenfor en lille landsby. Der kom en gammel kone hen til mig og sagde: »Jeg havde tre sønner. Én er faldet i Rusland, én i Italien og én i Ungarn«. Så listede hun stille væk.

Da jeg lå på lazaret et par dage med en betændelse i foden, skete det en aften, at en sygepasser kom ind og sagde: »The Americans have exploded an atomic f.... bomb«. Det havde ingen hørt om før, og man troede ikke rigtigt på det og anede ikke, hvilken betydning det skulle få. Det var den 6. august, da bomben faldt over Hiroshima.

Om formiddagen den 15. august sad vi tre mand ved et lille bord i sergentmessen og drak te. Pludselig blev det meddelt, at Kong Georg ville tale til det britiske folk. Han meddelte, at Japan nu havde kapituleret, derefter lød God save our gracious King, og vi sprang op og stod ret. Der var en grænseløs glæde over, at de nu ikke ville blive nødt til at deltage i en invasion i Japan, der kunne blive endnu værre end den i Frankrig. Glæden var enorm, der blev sunget og drukket til langt ud på natten. I England vidste alle, at japanerne hæmningsløst havde mishandlet og myrdet titusinder af krigsfanger og civile, så der var ingen medlidenhed med de besejrede.

Da jeg en kort tid var hos en bataljon af Herefordshire regimentet og kom ind i sergentmessen, så jeg der en »Roll of Honour« - tabsliste - med ca. 100 navne, alene fra denne bataljon. Det var så en del af prisen for at befri de allierede lande, deriblandt Danmark, tænkte jeg. Det samme tænker jeg, når jeg ser mindsten med nogle af navnene på de over 1.000 allierede flyvere, der omkom i eller over Danmark.

Alle troede dengang, at vi nu gik ind til en bedre tid og en langvarig fred.

Jeg rejste hjem, da jeg blev indkaldt til 1. regiments 15. bataljon på Høvelte kaserne den 15. november 1945. Det blev en meget drøj og kold vinter med en ret hård træning. I marts 1946 kom bataljonen til Bornholm for at afløse den røde armé, som til bornholmernes store glæde forlod øen samme måned. Som tolk var jeg med til at overtage den store russiske lejr ved Dueodde, hvor 4. kompagni derefter slog sig ned. Vi fik en strålende modtagelse af bornholmerne, som viste os alle stor gæstfrihed. Det blev en dejlig varm sommer, og jeg undersøgte den skønne ø så grundigt jeg kunne, i de syv måneder vi var der. Jeg kom til at holde meget af øen med alle former for natur, mange fortidsminder og et smukt og klangfuldt sprog og gæstfrie mennesker.

Noter:

1. J. Hæstrup: Hemmelig Alliance, bd. 2, s. 309.
2. Åge Trommer: Modstandsarbejde i nærbillede, s. 333.

Litteraturhenvisninger:

- A. Toldstrup: Uden kamp ingen sejr.
Frode Jakobsen: I Danmarks Frihedsråd, bd. 2.
J. Hæstrup: Hemmelig Alliance, bd. 2.
Ebbe Munck: Døren til den frie verden.
Åge Trommer: Modstandsarbejde i nærbillede.
Teit Kærn: Militærgrupperne i Frit Danmarks Hvidbog.
Einar Ammundsen: Våbenedkastningerne i Danmark i Frit Danmarks Hvidbog.
Henrik Skov Kristensen: Planer for befrielsen af Danmark - luftstøtte i Vestallierede luftangreb.

Aksel Jensen, f. 1924, Bredeslippe 1, 6760 Ribe. Sprogstudier, København 1943-1944, elev på Askov Højskole 1944-1945, engelsk tolk 1945, soldat på Bornholm 1946, faglærereksamen i engelsk, tysk, psykologi og pædagogik 1950-1951. Ansat på Herning Friskole 1951-1985, diplomeksamen i arkæologi 1990. Medlem af Frihedskampens Veteraner.